

**Oponentský posudek
diplomové práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze**

**Samuel Zajíček:
Pojetí látky u Plótina**

Charakteristika práce

Samuel Zajíček si ve své práci klade za cíl představit a předložit konsistentní interpretaci pojetí látky v Plótínových *Enneadách*. Za tímto účelem nejprve (kap. 2) postupně rekonstruuje a interpretuje klíčové pasáže z několika pojednání, v nichž se Plótinos tomuto tématu soustavněji věnuje, konkrétně z *Ennead* II,4 [12] (kap. 2.1), III,6 [26] (kap. 2.2) a I,8 [51] (kap. 2.3). Poté (kap. 3) představuje základní interpretační pozice zastávané v sekundární literatuře. Tyto pozice jsou prezentovány z hlediska tří základních otázek, které si moderní vykladači ohledně látky kladou, totiž otázky jejího „ontologického statusu“ (3.1), jejího „vzniku“ (3.2) a její funkce (3.3). Podle autora žádná z těchto interpretačních pozic nedospívá k uspokojivému řešení. Jak ovšem nakonec dodává, důvodem není ani tak nedostatečné pochopení ze strany interpretů, nýbrž „primárním zdrojem těchto obtíží je ... samotný text *Ennead*“ (str. 71). Tato situace podle něj volá po novém „domyšlení“ celé problematiky, o němž se také pokouší ve zbývající části práce (kap. 5). Půdu pro toto vlastní „domyšlení“ si připravuje „pomocnými zkoumánými“, v nichž stručně pojednává téma inteligibilní látky a mnohoznačnosti termínu „duše“ (kap. 4). Konsistentní domyšlení podle Samuela Zajíčka umožňuje právě jeho „rozdělení hypostaze duše na hypostaze dvě“ (str. 72). Na základě analogie s inteligibilní látkou, která představuje „prohodický aspekt“ intelektu, se domnívá, že také „látka smyslová je duše ve svém aspektu vycházení“ (str. 73). Jak však sám připouští, tato teze není slučitelná s Plótínovými formulacemi, podle nichž duše látku osvětluje, sestupuje do ní atd. Řešení podle něj nicméně nabízí právě „rozdělení hypostaze duše na duši hypostatickou (ὅλη ψυχή), vycházející z a navracející se k Intelektu, a duši individuální ..., která vychází z hypostatické duše a obrací se k ní“ (str. 73). Na základě tohoto svého originálního řešení pak Samuel Zajíček předkládá i vlastní řešení dříve probíraných sporných otázek ohledně látky, jako je otázka jejího vzniku či funkce.

Přednosti práce

Samuel Zajíček si zvolil komplikované a interpretačně náročné téma, jež je v moderním bádání předmětem neutuchajícího sporu a o němž v sekundární literatuře existuje celá řada rozmanitých, a často i protichůdných hypotéz. Práce je zjevně založena na dobré znalosti a na důkladném studiu Plótínova díla, jemuž se autor neúměrně věnoval po mnoho let. Představení Plótínova pojetí látky na základě primárních textů je vcelku precizní a autor se při něm nedopouští závažnějších nepřesností či interpretačních posunů. Podařilo se mu též poměrně dobře a přesvědčivě rozkrýt tenze či rozpory přítomné v Plótínově pojetí látky i v jeho interpretacích v rámci sekundární literatury. Vzorek použité sekundární literatury je poměrně široký a reprezentativní a je třeba ocenit, že autor s ní pracuje samostatně a kriticky. Sám o sobě sympatický a chvályhodný je i pokus o vlastní promyšlení či „domyšlení“ motivů Plótínovy filosofie tam, kde se zdá, že tato filosofie sama nedospívá k uspokojivému řešení. Touto svou smělou ambicí Samuel Zajíček vystupuje ze skromné role pouhého historika a interpreta antické filosofie a vydává se na stezku samostatného a originálního spekulativního myslitele, se všemi jejími riziky a úskalími. Práce je celkově pečlivě provedená, je dobře strukturovaná, vyznačuje

se jasnou a sevřenou linií výkladu bez zbytečných odboček od tématu, s minimem překlepů či gramatických chyb.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Výklad Plótínovy koncepce není vždy konsistentní: tak např. je inteligibilní látka jednou identifikována se samotnou růzností jakožto jedním z nejvyšších rodů inteligibilního světa (str. 56), jednou je označena (podle mého soudu správněji) jako účinek prvotní různosti (str. 64). V některých pasážích je výklad matoucí potud, že není zcela jasné, zda se autor s vykládanou pozicí ztotožňuje či ji naopak odmítá. Tak je tomu např. ve výkladu o inteligibilní látce v kap. 4.1: autor zde na jedné straně tvrdí, že inteligibilní látka „po ustavení Intelktu zaniká“, resp. že „inteligibilní látka neexistuje a nikdy neexistovala“ (str. 64), aby posléze – s odvoláním na Filipa Karfíka – připustil, že inteligibilní látka spadá vjedno s „nekonečným a neomezeným životem“ intelektu, a potud představuje jeden z jeho strukturních momentů či fází, které po ustavení intelektu nemizí, a lze je tedy v ustaveném intelektu identifikovat (str. 65–66). Zde vyložená pozice tak vposled působí rozporně, aniž by byl tento rozpor čtenáři uspokojivě vysvětlen. Autor též pracuje s předpokladem pojetí látky u Platóna (viz např. str. 11), aniž by vzal v úvahu, že reinterpretace Platónovy *chóry* z *Timaia* jakožto látky je až dílem Aristotela a je anachronická.

I když se Samuelovi Zajíčkoví vcelku dobře podařilo postihnout tenze či rozpory v Plótínově pojetí látky, neklade si otázku, nakolik mohly být způsobeny Plótínovým úsilím integrovat do rámce svého metafyzického rozvrhu různé tradice a zdroje (platónské, novopythagorejské, stoické, aristotelské). Pokud by si tuto otázku položil, možná by se mu ukázalo, že tenze v Plótínově pojetí látky jsou součástí obecnějšího napětí v Plótínově myšlení kolísajícím mezi monismem a dualismem v důsledku jeho snahy o syntézu mezi učením o původu universa z jediného principu po vzoru stoiků a pythagorejsko-platónským učením o principech. Domnívám se, že objasnit tyto souvislosti Plótínova myšlení, resp. rozkrýt důvody tenzí v Plótínově pojetí látky by bylo úkolem důstojným interpreta antické filosofie, spíše než spokojit se s pouhým skeptickým konstatováním, že Plótínovou snahou nebylo „vystavět konsistentní metafyzický systém“ (str. 72), protože cíl jeho díla byl především psychagogický.

Jisté pochybnosti vzbuzuje také autorovo vlastní „domyšlení“ Plótínova pojetí látky, zejména jeho konstrukce dvou hypostazí duše, resp. jeho rozlišení „hypostatické“ a „individuální duše“. Samuel Zajíček „hypostatickou duši“ příležitostně označuje jako „univerzální duši“ (ὄλη ψυχὴ) – to však podle Plótína není nějaká „hypostatická duše“, nýbrž idea duše v inteligibilním světě, která zůstává součástí (byť „nejnižší“) intelektu. O této duši ovšem nelze hovořit jako o „vycházející z a navracející se k Intelktu“, jak to činí Samuel Zajíček (str. 73). Z intelektu vychází až „dílčí duše“ (ἐν μέρει), jež Plótínos odlišuje od „univerzální duše“ a mezi něž řadí jednak duši veškerenstva (ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου, resp. τοῦ παντός), jednak individuální duše, které se spojují s jednotlivými těly uvnitř viditelného kosmu (viz *Enn.* IV,3 [27],2,55-59). Mimochodem je zarážející, že ačkoli toto rozlišení mezi dvěma typy „dílčích duší“ Samuel Zajíček stručně zmiňuje (str. 91), nijak je nezohledňuje při svých úvahách o látce, přestože je pro pochopení vztahu duše a látky klíčové: podle Plótína nejnižší složky individuálních duší i jejich tělesný substrát mají svůj původ právě v duši světa (viz např. *Enn.* IV,3 [27],3,6). Některé charakteristiky „hypostatické duše“, které uvádí Samuel Zajíček, pak připomínají právě Plótínovy charakteristiky duše veškerenstva: Je to duše veškerenstva, která vychází z intelektu (resp. z „univerzální duše“ v intelektu) a zároveň se k němu obrací, resp. zůstává k němu stále obrácena (viz *Enn.* IV,3 [27],6,15-16; IV,4 [28],25,3-6). Pojem dvojí hypostaze duše se navíc zdá vnitřně sporný: jednou Samuel Zajíček mluví o „rozdělení hypostaze duše na hypostaze dvě“ (str. 72), jindy nazývá „hypostatickou“ pouze první z nich, zatímco individuální duši hypostazi upírá, a dokonce ji charakterizuje termínem

„touha po hypostazi“, který Plótinos sám užívá v souvislosti s látkou (str. 75). Celkově mám za to, že aby tento pokus o vlastní originální „domyšlení“ problému látky u Plótína obstál, musel by být přesvědčivěji vypracován se zohledněním primárních textů i sekundární literatury věnovaných problematice duše, resp. v kritickém vyrovnání s nimi.

Z formálního hlediska lze práci vytknout, že se v ní opakovaně objevují výrazy nižší stylistické úrovně či vyloženě gramaticky vadné formulace: např. látka „podkládá těla“, „existence je argumentována“ (str. 15), velikost „se zprostoruje“ (str. 25), idea rozlehlosti není „selfpredikabilní“ (str. 61) atd.

Hodnocení

Práce v každém případě splňuje požadavky kladené na diplomovou práci. Navzdory uvedeným výhradám ji považuji za velmi slušný studijní výkon a navrhuji její hodnocení známkou „výborně“.

Václav Němec

V Praze, 29. 8. 2016